

16430/19/1

МССЈ

БЕОГРАД
КРУШЕВАЦ
ТРШИБ
НОВИ САД
13—17. 9. 1989.

НАУЧНИ
САСТАНАК
САДВИСТА
У ВУКОВЕ
ДАНЕ

КОСОВСКИ БОЈ У КЊИЖЕВНОМ
И КУЛТУРНОМ НАСЛЕБУ

19

/1

ИРЕНА ГРИЦКАТ (Београд)

ИЗ ИСТОРИЈЕ УПОТРЕБЕ АДВЕРБА
– према грађи у похвалама кнезу Лазару –

1. Док се у српским земљама, на једној страни, развијао говорни језик, на другој су свој развој доживљавали начини поступања са језиком, у књижевним (уметнички уобличеним, ангажованим) списима: овакав тип језика такође је имао специфичну историју. Та два развоја текла су у великој мери независно, додирујући се ипак у понечему.

Као основица књижевног писања, одржавали су се током неколико векова црквенословенски језички обрасци, заједно са склоношћу ка творбеном и синтаксичком опонашању склопова својствених новозаветном одн. донекле осавремењеном византијском грецитету. Што се тиче промене у овој области, ту је, најпре, фонолошка и правописна понорођеност већ у предресавским рукописима, затим све оно што је унела ресавска школа и реформа. У стилизацију је продрло језичко украшавање, које се, зависно од посматраног комплекса, данас назива псалтеризацијом, или средњовековном барокизацијом одн. „плетенијем словес”. У овим старим списима нешто се ређе примећује продирање живе народне лексике, или изворне српске фразеологије, а и понеког давно прихваћеног балканизма. Најскривенија за посматрање остаје веза између синтаксичких црта одн. иновација у говору и њиховог одјека у књижевном писању, тако да ни оно што би представљало само претпоставку није за ову област проучавања без значаја.

Ни споменута статичност, као ни речничка и реченична усложњавања, ипак нису прелазили границе граматички могућег у постојећем живом језику, или бар граматички признатог, тј. онога што је било знано захваљујући језику цркве који се често слушао и читао. На пример, без обзира на многоврсне инверзије у китњастом литерарном стилу, нису се појављивале неконгруенције, осим у преписивачким омашкама. Уколико су наилазили обрти ван норми, као што су конструкције са јако, љже, са апсолутним дативима, са герундивима који су се препознавали само етимолошки – слух је и на то био навикнут као на неки нужни варваризам у озбиљној, узвишеној реченици, као што би био навикнут, рецимо, на стране речи.

Изражајност се у великој мери постизала неуобичајеним језичким средствима, али не испод прага примаочеве толеранције.

2. Текстови о кнезу Лазару, као и многи њима слични из приближно исте епохе, по самој својој природи и намени исказивали су богатију употребу епитета, по могућству маштовитих и сугестивних. Именским појмовима су придавани епитети у облику придева, а глаголским у облику прилога, уколико термин „епитет” условно употребимо у односу на глаголе. Овде, дакле, није реч о атрибутима којима би се износиле било релационе одредбе (*први, тамошњи*), било неке тривијалне карактеристике. Реч је о епитетима, помоћу којих се објављивала неевидентна семантика, или бар таква семантика чија се сликовитост исказивала „степеновањем” (увећавањем или умањивањем) какве баналније особине. Ми овде имамо пред очима примере где су се управним појмовима приписивала својства према ауторовим личним виђењима или фикцијама (кристалнозрительно), или према тадашњој литарарној „етикецији” (израз Д.С. Лихачова), или са непосредним одјецима из српске усмене епике – мада опет треба да нагласимо да су се средства углавном прибирала из тада познатих библијских и новијих византијских врела¹.

У даљем раду се говори о питањима употребе адверба, и то искључиво уз глаголе; не говори се о њиховом морфемском саставу ни о пореклу евентуалног угледања ако је у питању била сложеница.

Проучена су следећа издања.

Алекса Вукомановић, „*О кнезу Лазару*”, изъ рукописа XVII века, кои е у подписанога, Гласник друштва српске словесности, XI, 1859, 108-118. Скр. Вук.

Владимир Ђоровић, *Силуан и Данило II, српски писци XIV–XV века*, Глас Српске краљевске академије CXXXVI, 1929; похвала на стр. 83-103 (са исправкама редоследа делова код Драг. Костића, *Старост народног епског песништва нашег*, Јужнословенски филолог XII, 1933, у бел. под текстом 4 на стр. 26-27). Скр. Ђор.

Ђорђе Трифуновић, *Књижевни радови – Монахиња Јефимија*, 1983, Крушевац, похвала на стр. 47-48. Скр. Јеф.

Ђура Даничић, *Похвала кнезу Лазару, из рукописа писана на хартији на крају XIV или у почетку XV века...*, Гласник Друштва српске словесности XIII, 1861, 358-368. Скр. Дан.

Вера Јерковић, *Натпис на мраморном стубу на Косову*, Зборник историје књижевности, Одељење језика и књижевности Српске

¹ Није било могућно истраживати евентуалне узоре у византијској књижевности. Роберт Цет, *Beiträge zur Geschichte der Nominalkomposita im Serbokroatischen*, 1976 Köln – Wien, даје велики списак придевских (и именичких) сложеница, поцрпен из наших средњовековних списа, па тако и из похвале кнезу Лазару, заједно са грчким прототиповима (стр. 137-318). Он напимиње да је прилошке речи подвео под придеве. Посебан би задатак био да се из наше грађе издвоје адвербијалне сложенице те да се оне редом траже у Цетовом регистру именица и придева. – Разгледано је дело Ст. Станојевића и Д. Глумца *Свето писмо у нашим старим споменицима*, Пос. Изд. Српске краљевске академије LXXXIX, 1932. Аутори су проучили такође и три похвале кнезу Лазару, Даничићеву, Вукмановићеву и Елактитову (погрешно приписану Константину Философу), али се у њима није нашло библијских цитата са употребљеним адвербима.

академије наука и уметности књ. 10, 1976, похвала на стр. 144-145. Скр. *Мр.*

Ђорђе Трифуновић, *Слово о светом кнезу Лазару Андонија Рафаила* (Епактита)... (библиографски податак у претх. извору), похвала по хиландарском рукопису из 1642/1643. г., са различитијима из још четири верзије, на стр. 159-174. Скр. *Еп.*

Књижевноисторијске чињенице о овим текстовима познате су стручњацима. Пошто овај рад нема претензија из те области, већ спада у језичке расправе, овде није узета у обзир подела тих састава, у истраживањима и иначе не сасвим уједначена, на похвале, похвална или повесна слова или сл. (извесних жанровских претапања има и у оквирима појединачних текстова). Размотрени списи чине тематску целину, а за језичко испитивање могу добро да послуже тиме што на филолошком плану представљају спој самосталног историографског (истовремено и поетског) стваралаштва средњовековних српских аутора, и традиционалног лексичког, синтаксичког и стилистичког стандарда.

3. Појаве везане за адвербе биће разгледане са два становишта:

А. Синтаксички разлози њихове релативно скромније употребе;

Б. Значења добијена у везама *прилог* (епитетски употребљен) + глагол².

А. Реченична места која по данашњим синтаксичким узусима могу бити резервисана за адверб уз глагол била су некада сразмерно чешће попуњавана и другим средствима, данас или такође живим, или изобичајеним. Неоспорно, збивале су се лагане флукуације у самом граматичком систему. Али треба имати на уму и друкчије чиниоце; наиме улогу су играле исто тако и значења оних речи који су се постављале у дате синтаксичке положаје. Нека представа (ово само егземплярно) која би се данас припојила глаголском појму – као његова ближа одредба – радије у облику прилога или прилошке синтагме, у ондашњем језику пре би се додала уобличена у виду инструментала именице: можда по сазвучју са одређеним библијским местом, по уходаној стилској инерцији или из неког другог разлога.

И могући историјскограматички разлози и могући литерарни своде се у даљем опису искључиво на граматичке.

1) Најпре, видимо доста раширену употребу апозитива. Она је и данас обична у језику, али се, судећи по нашим текстовима посебно неговала у ондашњем књижевном изражавању: аще бо грѣшнь вьнидетъ вь покаяния сьнь Вук 108 (као грешник, будући грешан); и ть огорчаваємъ вь себѣ падаєтъ на лица своємъ Ћор 91; се бо

² Показују се, како је речено, адверби само уз глаголе, уз све њихове морфолошке облике; само адверби етимолошки и структурно везани за адјективе (не и такви као што су оудобъ, явъ, приблизь); такође и они који су коресподентни са глаголским придевима. Не узимају се у обзир прилози ако су у положају предикативног језгра, уз глагол бити (дръзостьнь ми Юсть рещи Ћор 88 и сл.), као ни они који стоје поред глагола, али у субјекатској или у објекатској функцији (нынѣ же множаЮ испльни се Вук 115, мало пожьдавѣше Вук 112). Прилозима се сматрају лексеме које су издавачи третирали као засебне речи; о прилошко-глаголским сложеницама биће говора посебно. Примери се дају уједначеном ортографијом, по уређеном предресавском правопису.

побъждень прѣбывающеши Дан 364; кокошь пътеньце своѣ... съблюдаютъ ихъ цѣлы и невръжденьныхъ (sic) Дан 364-365 (апозитив у објекту: чува их у целости); въ земельномъ царьствии єдинородьнии и єдиножительнии и єдиномысльнии своѣмоу господину послѣдовавъше Ћор 101 (једнодушно, са истом мишљу следовали су). Реченичка семантика оваквог типа распоређивала би се у савременом језику између апозитивности и адвербијалности. Занимљива је апозиција у примеру: противьныхъ плъкы ображающе низложише и побъдоносци явише се Ћор 100 (као победноносци, победоносно)³.

2) Даље, типична црквенословенска (грецистичка) множина самостално употребљених придева често стоји у положају објекта, док би се такви семантички случајеви у данашњем језику уобличавали, поред савремено формираног објекта, такође и помоћу прилога уз глагол: множайша покажемъ отъ ихъже рекль єси Вук 111; онъ оубо многая подѣтврждає ихъ, глаголаше имъ Вук 111; аще и мала рекоу словомъ Вук 114.

3) Многобројни примери са инструменталима или социјативима изискују закључак сличан претходно изнетим: тихомъ и сладькимъ словомъ... глагола Ћор 89; богоразоумиємъ оутврждаахоу се ... правдою свѣтляахоу се Ћор 93; подобають ... съ оусрьдиємъ и съ вельдоушиємъ тръпѣти и бога благодарити Ћор 99; моужьствьнымъ срьдцемъ и желаниємъ благочѣстия изышьль єси на змия Јеф 47 (по савременим нормама употребио би се глаголски прилог садашњи: желећи благочашће изишао си); лоукавыє мысли кроугомъ припрегыше Еп 165; праведьнии виноградь завистию озобати Еп 165.

4) Често се поставља питање да ли је нека прилошка одредба срасла са глаголом у сложеници или није. Појава састављеног одн. растављеног писања у старим рукописима, са решењима која за читаоце или издаваче нису увек недвосмислено дата, уводе нас такође у ову проблематику, али на мање поуздан начин. На месту Ћор 87 штампано је обще састављенъна жития, али се са сигурношћу може претпоставити да је ово био придев обшчєсѣстѣєнь. Још неизвеснијим чини ове недоумице следећа појава.

Полазимо од регистра сложеница који је дао Ћ. Трифуновић уз издање Слова о светом кнезу Лазару Андонија Рафаила Епактита⁴. У њему налазимо свега неколико инфинитива са прилошким одн. прилошки замишљеним првим делом. То су: благорастворити, гроубоплести, мрѣтвооухати, новоистещи, сѣгловъзвысити, чѣстьнооутворити, и у вези са њима би се могло расправљати о евентуалној адвербијалној вредности првог дела. Инфинитивни двојеплести, достопохваляти, досточюдити не садрже као први део врсту речи која нас овде интересује⁵. То што су придев/прилог

³ У старим текстовима се чешће може срести и спој типа гръшьнь соуще, побъждень бывши, што одговара савременом „будући грешан“, „будући побеђен“.

⁴ Наведени рад стр. 174-176.

⁵ За све ове црквенословенске речи Ћ Трифуновић је у регистру дао одговарајуће грчке глаголе снабдевене звездом, тј. на начин који указује да их је аутор сам претпоставио или саставио (објашњење поступка на стр. 158. наведене студије).

сцѣгль / сцѣгло, као и глагол оухати, били већ сасвим књишке речи за тадашње кориснике текстова, чини да се ни одговарајуће сложенице нису могле сматрати као творевине са издвојивим саставним деловима, или – евентуално – као синтагме од две речи. Глагол новоистеци, ако би се уопште замислио такав инфинитив, такође једва да би допустио могућност интерпретирања са две засебне лексеме.

Међутим, све ове црквенословенске речи употребљене су у тексту искључиво у облику глаголског придева: благораствореньнымъ въздохомъ 164, благораствореньною оуслаждению 173, гроубоплетеньною слово 160, гроубоплетеньною таинство 172, новоистекшоу звездоу 160, чьстьнооутвореньныи кругъ 164; па и ово: мртвооуханьныи цвѣтъници 169, сцѣгловъзвышеньною троублѣнию 173⁶. Та се појава потпуно уклапа у чињеницу да у целом Трифуновићевом регистру – који се може сматрати репрезентативним узорком тадашњег грађења сложених речи – у високом постотку преовлађују уопште придевске сложенице, а од њих опет, приметан проценат чине сложенице са глаголском основом у другом делу: највише са – тельнь (бисерокрасительнь, звѣздоблистательнь итд.), као и друкчије (благочьстволюбьнь, высокорасльнь, дрехловьсьходьнь, радостотворьнь).

На основу таквог податка поставља се питање да ли су случајеви са трпним, евентуално и друкчијим придевским уобличавањем аутентично глаголских речи, испред којих стоје наслоњене лексеме, једнаке адвербима, уопште схватали као ближе одређени одн. „украшени” глаголи (нпр. гроубоплетень као „грубо плетен”), или су све такве комбинације привидно синтаксичког осмишљења гравитирале непосредно ка веома уобичајеној у оно време композицији придева⁷.

Ако се узме у обзир оваква тенденција, онда се у фонду наше старе књижевности и на тај начин смањује број случајева које треба тумачити као спонтано састављене прилошко-глаголске значењске целине.

Б. Значења прилошко-глаголских синтагми разгледана су тако да би се по могућству што ближе одредио њихов тадашњи смисао, водећи рачуна о томе да су се ту јављале и старије, данас изумрле речи, и старија, данас измишљена семантика постојећих речи. Сам књижевни стил епохе захтевао је да се у поделу на значења и подзначења уведу неке специфичности⁸.

⁶ Ђ. Трифуновић примећује: „Природи српског језика није одговарала лексикализација група типа 'благо растворити'. Лексикализација оваквих група може се остварити преко глаголског придева у другом делу сложенице.” (о.с. 153). Као једини пример лексикализовања мимо глаголског придева Трифуновић је код Епактита нашао презент плодоносить (у првом делу ове сложенице не стоји придевска одн. прилошка основа). Непосредни узор је потврђено, а не само претпостављено, грч. *Кáрлофораш*

⁷ Код Епактита поред добровьсьходьнь, дрехловьсьходьнь – и печаловьсьходьнь.

⁸ Напомињемо да у прегледу који следи нису наведени сви нађени примери прилог (епитет) + глагол није прављена статистика случајева. Изостављене су комбинације које се понављају дословно, као и оне које садрже друкчији први или други члан у поређењу са неком од показаних комбинација а не доносе никакву новину за илустровање поставки нити за крајње закључке.

1.а. Начин вршења је уграђен у радњу; износи се модификованост радње по својствима која јој природно припадају одн. могу припадати (интензитет, трајање, квалитет): доуша праведнаго ... сияјетъ свѣтло Вук 118 (фигуративност је ван синтагме која је у питању); да поживѣмъ вѣчно на небесехъ Ћор 89; ноуждно доушоу свою извѣрже Ћор 94 (тешко, мучно); тежко плачющи рыдајетъ Еп 170-171.

б. Начин вршења је уграђен у радњу; износи се модификованост радње која означава:

α. меру учешћа, напора, преокупације коју вршилац уноси у радњу: азъ ныня оусрьдно и съ тыщаниѣмъ ... съзрѣаю Вук 113; сего же намъ тыщательнѣ поноудивѣшимъ се възыскати Ћор 85; въсьмъ въкоупѣ богато и обильно подавааше се Ћор 88; отпадѣноувѣи самовольнѣ и самовластѣнѣ отъ създавѣшего и Ћор 88; тврѣдостѣнѣ завѣщавѣ Ћор 95; бѣ видѣти ... овѣхъ же нещедѣнѣ томимыхъ Ћор 97; тѣмъ же оусрьдно притецѣмъ Ћор 99; ѣдинонѣравно и ѣдинодоушѣно мѣчноую коньчиноу приѣше Ћор 101 (смрт од мача); окрѣмлялѣ ѣси изобильно Јеф 48; Јѣфимѣя оусрьдно приносѣтъ сѣя тебѣ Јеф 48; добрѣ оупасѣ стадо своѣ Дан 360; ключимѣ къ срьдцоу припрегѣше Еп 159 (чврсто, тесно); неослабѣно начинајетъ стрѣляти пѣявицоу Еп 162; неистовѣно дыше оустрѣмляетъ се Еп 165; прочитаюшимъ сего внимательѣ Еп 165:

β. душевно стање, став вршиоца: мольбѣно просетъ сѣце Ћор 95; благодарѣнѣ обѣносещѣимъ милосрѣдѣя окомъ Еп 162; любѣзно прѣси обѣѣмѣше Еп 169; весело да лѣкоуютъ ѣзыци Еп 173.

в. Начин вршења је уграђен у радњу; својства радње су оног типа који је специфичан за представе у датој епохи, одн. у датом стилу писања: любочѣстѣно похвалѣмъ Ћор 100; чѣстѣнолѣпно ... лѣкоуютъ съ нами Еп 159; богоразѣтельнѣ ... обносе Еп 166.

г. Начин вршења је само фигуративно уграђен у радњу, јер значење адверба није компатибилно с њом: не да они прославетъ се, нѣ да сѣи свѣтлѣше вѣнѣчани боудоутъ Вук 112; свѣтлѣ поживѣша Ћор 85; сладко по Христѣ ... да подѣмемъ Ћор 89 (да поднесемо, да отрпѣмо); да едемѣска села свѣтлѣ насѣ въсприѣмоутъ Ћор 90; сладко слышанѣноу вещь Ћор 95; сладостѣнѣ сияјетъ Еп 161.

2. При изношењу модификованости радње преовлађује елемент процене коју о таквој радњи даје казивач⁹. Процењује се:

α. мера вршиоцевог учешћа у радњи: десница ... въсьмъ обильнѣ прѣстираѣма Вук 113; неоскоудѣно стояти въ отѣчѣствию ти Јеф 48;

β. психичка ангажованост вршиоца: пѣсни плачющиѣхъ нѣневѣскомоу гласоу ... подобеще се, паче же отъ оныхъ бѣдѣнѣше болѣзноующе Вук 115 (тужније јадикујући); разоумѣно словеси сказоующе Ћор 94; јако же не тѣкмо прѣжде сѣмрѣти помагајетъ намъ, нѣ теплѣше по сѣмрѣти помагајетъ намъ Дан 364; въ нѣдра срьдѣца своѣго сладѣцѣ того приѣмѣ Еп 161; прикладѣно въспѣтавајетъ се Еп

⁹ Преовлађивање значењског фактора *процене* потиче од тога која је глаголска реч са којом прилошком ступила у спој, пошто њихове семантичке вредности делују узајамно и утичу на „укупни“ семантички резултат. Оно зависи донекле и од контекста. Ово је грађа за сасвим посебно проучавање.

161; къ страсти и плачу обычьнъ оустръмляе се Еп 171 (будући навикнут);

γ. ваљаност вршења, према мерилима специфичним за епоху, за стил писања: югоже чьстьноу тѣло ... християне чьстьнъ положише *Йор* 94; славно и чьсть но положише (тело у раку) *Йор* 97; чьстьнъ ракоу оустраютъ *Йор* 97; добльствнъ побъжденьномъ бывшемъ *Йор* 98 (достојанствено, пожртвовано); юже вьсьмъ вьса трыпѣти добльствнъ приходешая *Йор* 102 (чврсто, мушки); богооугодно проси *Јеф* 48; достоинъ прославленъ бысть *Дан* 364; коньць страданию добръ самъ приємлеть *Мр* 145; праведно вьспѣти *Еп* 168;

δ. успешност, коначан изглед, исход радње: зависть ... благополуочьнъ и намъ приврже се *Вук* 110; обрадовательнъ вьсия *Еп* 167; ключимъ спрегъ *Еп* 168 (успешно, срећно); бисеромъ ключимъ оукрасить *Еп* 171; възвышение ... злѣ въздымающею се *Еп* 173.

3. Адверб представља карактеристику везану за спољну ситуацију за околност ван саме радње: сичевая приехъ ненадеждно *Йор* 97 (неочекивано); Лазаре, прииди къ намъ невидимо *Дан* 360; мене ... посрѣдъ зриши просто стоюща *Мр* 144 (усамљено); двоицоу матери ... неотыємлемо присвькоупи *Еп* 168; пышеница ... напрасно пожетъ се *Еп* 170; очима ... свѣтъ ... напрасно затвори *Еп* 171.

4. Адверб представља упућивање на именички појам с којим је радња скопчана по својој природи или по некој упоредивости: малою твою стадо радууютъ се и веселить се пророчьскы възывае *Дан* 360; моисейскы вьспоимъ людию, дадимъ величию богу нашему *Дан* 365; давидьскы бо яко маслина плодовита въ домоу божию процвалъ юси *Дан* 366; доуховнъ вькоуп и тѣлеснъ смыслешего касанеть се възраста *Еп* 161.

5. Посебни случајеви:

а. адверб нема самостално значење ван адвербијалне синтагме (адвербијала): сего же достоино милости милоуютъ *Йор* 93; оумъ къ богу паче вьсакою стрѣлы брѣзвше вьставляють *Йор* 98; небо, яко свѣтлѣю слънца сияючи *Дан* 359; тьмѣже сьгласно ... на врагы оустрѣмише се *Мр* 145 (сагласно ономе тшо је напред речено ... устремили су се).

б. теоријски је могућно двојако тумачење (употребљен је или адверб уз глагол, или придев уз именицу): нельжно постави кротости поучению *Еп* 161; весело протегнеть зрѣнию *Еп* 164; оусрьдно приходитъ лобзати дѣло *Еп* 164; изредно шьствию о Христѣ положивъ *Еп* 164. С обзиром на честа синтактичка опкорачења код Епактита, показане абивалентне речи могу бити придеви уз именице средњег рода (уп. прва три примера); узимајући у обзир њихов облик (једнак неодређеном виду), оне би могле бити схваћене и као прилози.

Закључак је да у разгледаном избору нема онолико честог истицања и богатог орнаментирања глаголских речи помоћу прилога, колико би се то могло очекивати када је у питању познати стил одговарајућег времена. Епитети који представљају новоизнађено смисаоно одређење управне речи, или новосаграђену реч (лѣвообтарьнъ, кристалозрачьнъ) чешће стоје уз именицу, укључујући и

глаголске именице. Само по себи, то је сведочанство о једној од особености тадашње уметничке речи – при чему поново подсећамо на напред изнете разлоге за тако дистрибуирање синтаксичких средстава, на штету прилога. Сасвим је могућно да се у оно време и у народном говору живље разигравала инвенција уз предметне и одређене појмове, док је уз појмове о радњама још увек преовлађивало неутрално саопштавање.

Нису нам позната истраживања ове врсте из области тадашњег говорног или реторичног израза у грчком. Претпоставке о сличностима међу српским и грчким језичким карактеристикама у овој области засад су потпуно хипотетичне.

Не може се извршити исправан статистички преглед – према ауторима наших похвала – у вези са начином употребе епитетских адверба. Похвале су неједнаких дужина, а, као што је напоменуто, вршило се и одређено скраћивање егземплификације. Ево неколико најопштијих запажања. Јачу иновативност у коришћењу адверба представљају овде примери скупљени под 1.в., 1.г. и делимично 4. Примери типа 1.б. и 1.г. потичу махом из извора *Ђор* и *Еп*. У примерима из похвале *Дан* (4) занимљиво је једно нарочито адвербијално повезивање с личним именима (Мојсије, Давид) као начин карактеризације радње. С обзиром на знатну дужину текста *Еп*, а посебно на лепу стилистичку обдареност Епактитову у другим врстама лексемских приближавања¹⁰, управо је видљиво релативно сиромаштво његове уобразиље када је требало ближе одређивати или украшавати глаголске појмове¹¹.

Изведена анализа дотиче се мање важног на изглед, а за проучавање мање захвалног проблема. Али је непобитна чињеница да прилошко-глаголски спојеви значе за опште семантичке, синтаксичке и стилистичке студије занимљиво подручје, и то са много још неосвојеног простора. Употреба средстава за модификовање одн. интерпретирање глаголских појмова морала је имати своју историју. Неће се никад тачно сазнати како је та средства у ранијим вековима употребљавао народни говорник у свом спонтаном усменом општењу. Писани текстови ближи обичном говору пружају одређену количину примера за то, ма да не и индикативних у потребној мери. Споменици уметничког карактера, какви су били ови који су овде навођени, садрже примере засноване на природном језичком стању, на специфичностима обрађеног предмета, али и на традицију, и на грчком узору. Као што је напоменуто на почетку, служење језиком у овој књижевности ипак није излазило изван граница онога што је било прихватљиво за кориснике. И више од тога – оно стваралачко, тражено, надахнуто или

¹⁰ То је показала анализа у чланку: И. Грицкат, *О неким стилским фигурама у похвалама кнезу Лазару*, зборник: *О кнезу Лазару*, 1973, Београд, 271-276, посебно на стр. 274-275.

¹¹ Слично је констатовано у чланку: И. Грицкат, *О адвербима у похвали кнезу Лазару Андонија Рафаила Епактита*, *Festschrift für Stanislaus Hafner zum 70. Geburtstag*, Pontes Slavici, Graz – Austria, 1986, 123-130.

поцрпено из неке ауторитативније књижевне баштине, могло је чак утицати на касније говорне навике и норме.

Подвлачимо да суштина није ни богатство одговарајуће лексике, ни њено даље богаћење, већ само проблем одређене синтагматске спојивости. Проговорили смо о једном невеликом одсечку из његовог историјског развоја на земљишту нашег језика.

Ирена Грицкат

ИЗ ИСТОРИИ УПОТРЕБЛЕНИЯ НАРЕЧИЙ

Резюме

Автор обращает внимание на факт, что в стиле сербского средневекового „плетения словес” сравнительно не очень часто прибавляются к глаголам наречия, представляющие собою украшения данного глагольного значения (что и являлось бы естественной чертой „плетения”), или же иные нестереотипные определения глагола. Случаи таковых словосочетаний, т. — е. *наречие*, простое или сложное + *глагол*, выбраны из шести панегирических слов, посвящённых князю Лазару. Они рассмотрены в свете семантических соотношений между наречием и глаголом.